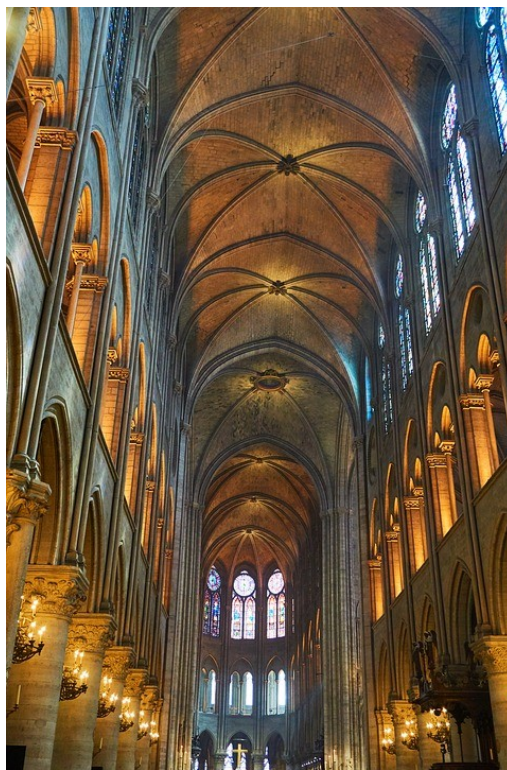

Hol a szent és a profán határa? Szent és profán a középkorban

Előadó: Tézli Péter

Az alábbiakban megkísérlem bemutatni, hogyan alakult a szent és profán tér elképzelése a középkorban és hogy mi lehetett ennek a háttere. Ez a kis írás nem tudományos igényességgel és szándékkal íródott, de számos szakirodalmi olvasmány feldolgozása után született meg.

Középkori, gótikus templomokban járva, nézve az égbe törő csúcsíveket, az ablakokon beáradó színes fényeket, úgy érezhetjük, hogy szinte „süt a szentség” a falakból, az Istenhez közelkerülés ezekben a szent, szakrális terekben már szinte adva van. Ez volt a szándék is, hiszen a középkori teológia („Isten a fény”) nyomdokain törték át a sötét falakat, tették be a hatalmas rózsablakokat, növelték meg a belmagasságot. Mindez persze a császárság felett győzedelmeskedő „diadalmas egyház” időszaka is, aminek tekintélye, sokáig úgy tűnt, megingathatatlan a középkori Európában.

De ha megnézzük ezeket a templombelsőket, különös választóvonalak, tértagoló elemek is a szemünkbe tűnhetnek, amelyeknek funkciója első ránézésre nem egyértelmű. S ha kicsit utána nézünk, hogyan is használták ezt a szent teret abban az időben, meglepő dolgokra bukkanhatunk.

A templomhajóknak az a része, ahol ma padok vannak, ahol a hívek tartózkodnak a mise alatt, egészen máshogy nézhetett ki. Padok nem igazán voltak, legfeljebb oldalt, a templomtérben pedig raktárak álltak, állatok szaladgálhattak, emberek üzletelhettek, kórház működött, vagy az is lehet, hogy éppen egy temetés zajlott - mindez akár a szentélyben zajló mise közben! A misék pedig akár folyamatosan, szakadatlan mentek egymás után, függetlenül attól, hogy a templom hajóiban mi történik éppen. Hogyan válhatott szét ennyire a liturgia és a közösség, hogyan alakulhatott ki az a helyzet, hogy a közösség nem igazán vesz részt az istentiszteleti alkalmon?

Úgy tűnik, a középkori templom „szentsége” az oltár köré húzható koncentrikus körökben képzelhető el. Tehát a legszentebb hely az oltár volt, ehhez képest a templom számunkra ismert fő tere csak a periférián volt a „szentség” szempontjából. Az oltár az áldozat helye - több fontos tanulmány is rámutat az antik görög és ókori zsidó párhuzamokra is. Az állatáldozat színhelye

persze átalakul; hiszen itt Krisztus Főpap (akit a pap jelenít meg) és Áldozat egyszerre. Krisztus testének és vérének valóságos jelenléte az eucharishtiában a középkorban annyira egyedülálló és központi volt, hogy a papok nem is a hívek felé miséztek. Itt a fontos tehát Krisztus megjelenítése volt és az áldozat bemutatása.

Ahogy az ókorban az áldozat bemutatását liturgia, imádságok, sok esetben ének kísérte (még a görög vallásban is), itt ennek a megfelelője a zsolozsmázás, ami a templom „kórus” nevű részén történik (a szentély és a közösségi tér között). A zsolozsmázás zsolotárók és más liturgikus énekek kötött (és részben szabad) kántálása, éneke. A szinte folyamatos, szakadatlan zsolozsmázás a mennyei szakadatlan istentisztelet előképe is volt, valamint a „szüntelen imádkozás” megvalósítása.

A kórust és a templom közösségi terét általában térelválasztó elemek, egy korlát, vagy párkány, vagy diadalív választotta el, ezzel is jelezve a szent és a profán tér határát. Olyannyira, hogy az evangélium felolvasása erről a határpontról történt (még a szent térben), de a prédikáció már a profán térbe került át (a szószék is), hiszen az evangélium szavait is isteni jelenlétnak, annak megnyilvánulásának tekintették.

A következőket láthatjuk tehát:

- a hívek kiszorultak a szent térből
- a szent események, liturgia végzése nem közösségi esemény volt
- maga a szentség - csúnyán mondva - „csinálása”, az isteni jelenlét újbóli meg- és előidézése vált fontossá

Hogy ebből a reformáció hogyan, milyen irányba változtatott, arra nem térnék ki (eléggé kézenfekvő is), inkább ennek a hátterét szeretném megvilágítani. Azaz: hogyan alakulhatott ki ez a felfogás, ez a gyakorlat?

Vissza kell mennünk időben a korai középkorig, hogy lássuk, mi adta az egyház különálló

pozícióját, közösségtől eltávolodását:

- Adva volt egyrészt egy kemény hierarchiára, tekintélytiszteletre épülő germán-frank társadalmi rend. A ismert középkori rendek (imádkozók, harcosok, dolgozók) is ebből a társadalmi rendből fakadnak. Az egyház „emberek” felett állása tehát ezzel is összefüggésbe hozható.
- Adva volt Róma, melynek különleges tekintélye (főleg az arab hódítások után) a feudális anarchiában egyre erősebb lett (ennek okaira most nem térek ki).
- Keletről vette át Nyugat a birodalmi eszmét, ami szintén az egységesítés irányába vitt.
- Ez a birodalmi eszme Nagy Károly császársága alatt valósulhatott meg - az aacheni palotakápolna lesz a minta. A liturgia is egységesedik.
- Az ezredik év környékén, Krisztus második eljövételének közelségében bízva a szent helyek, ereklyék kultusza is felerősödik. Mindennek tehát, ami „szent”, amiben a szentség jelen van, óriási jelentősége lett.

Milyen irányba, hogyan alakul a „szentség” felfogása?

- Az előbbiekkal összefüggésben: a szentségek „hatékonyasága”, „gyógyszer” szerepe erősödik fel. A szentmisék engesztelő funkciója, az ereklyék gyógyító ereje. A szentség az, ami gyógyít, ami üdvöt, örök életet hoz ebben a felfogásban. Hatékonyak kell tehát lennie és újból és újból elő kell hívni - innen a szakadatlan misézés gyakorlata, hiszen a világ bűnei folyamatosan megkívánják, megkövetelik ezt.
- A papság előbb tárgyalt helyzetéből adódóan ez a hívek nélkül zajlik már, így az eucharisztia nem közösségi élmény, annak csak történése, ténye a fontos, ami által (és ezáltal) Krisztus valóságos jelenléte újból és újból megtörténik.
- Természetes, hogy még így is jobb a templom hajójában, a profán térben ugyan, de mégis a szentség közelében tartózkodni, mint a falakon kívüli teljesen profán térben.
- Így jön létre a középkor templombelső szentség szempontjából hierarchikus struktúrája és az ottani idő megszentelése.

Két fontos tanulmány:

Földváry Miklós István: A kultikus tér szerveződése a kereszténységben

Ghislain Lafont: A katolikus egyház teológiatörténete